

<u>CYFARFOD</u>	Pwyllgor Iaith
<u>DYDDIAD</u>	7 Ebrill 2022
<u>TEITL</u>	Cynllun Hybu'r Gymraeg - Tîm Arweinyddiaeth a Gwasanaethau Cyfreithiol
<u>PWRPAS</u>	Cyflwyno gwybodaeth am gyfraniad y Tîm Arweinyddiaeth a Gwasanaethau Cyfreithiol i hybu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg
<u>AWDUR</u>	Dafydd Gibbard – Prif Weithredwr Morwena Edwards – Cyfarwyddwr Corfforaethol Iwan Evans - Pennaeth Gwasanaethau Cyfreithiol

1. CEFNDIR

1.1. Paratowyd yr adroddiad hwn er mwyn rhannu gwybodaeth gyda'r Pwyllgor Iaith am sut mae'r Tîm Arweinyddiaeth a Gwasanaethau Cyfreithiol yn hybu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg.

1.2. Mae'r Tîm Arweinyddiaeth yn cyflogi 6 o staff gan gynnwys y Prif Weithredwr, y Cyfarwyddwr Corfforaethol a'u tîm gweithredol ac mae 23 aelod staff yn y Gwasanaethau Cyfreithiol.

Yn ei rôl mae'r Prif Weithredwr, gyda chymorth y Cyfarwyddwr Corfforaethol, yn gyfrifol am arweinyddiaeth a rheolaeth gyffredinol gweithlu'r Cyngor.

Mae'r Gwasanaethau Cyfreithiol yn darparu cefnogaeth gyfreithiol ar draws holl ystod waith y Cyngor; yn cefnogi'r Pwyllgor Safonau a'r Swyddog Monitro i weithredu eu cyfrifoldebau priodoldeb; cefnogaeth i'r Swyddog Canlyniadau a'r Swyddog Etholiadol a chefnogaeth i wasanaeth y Crwner ar gyfer Gogledd Orllewin Cymru.

1.3. O fewn y Tîm Arweinyddiaeth a'r Gwasanaethau Cyfreithiol, gellir cadarnhau bod pob aelod o staff yn cyrraedd gofynion iaith eu swyddi.

Mater yr hoffai'r aelodau ei drafod:	<i>Cwestiwn</i>
<u>Hybu a hyrwyddo</u> Sut ydym ni'n mynd y tu hwnt i ddarparu yn	<i>1. Allwch chi amlygu unrhyw brosiectau o fewn eich adran sydd yn cyfrannu tuag at un o flaenoriaethau strategaeth iaith y Cyngor, sef Cynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd?</i> i) Gyda chefnogaeth yr Adran Cefnogaeth Gorfforaethol, mae'r Adran wedi arwain ar yr ymgais i gael gwyliau ychwanegol i staff

<p>ddwyieithog i fod yn cynyddu'r cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned, i gyfrannu at y targed cenedlaethol o greu Miliwn o siaradwyr, ac at y nod Llesiant o sicrhau bod pobl Gwynedd yn "Cael byw mewn cymdeithas naturiol Gymraeg"?</p>	<p>ar ddydd Gŵyl Ddewi, er mwyn hyrwyddo a dathlu ein Cymreictod. Rydym yn falch iawn o fod wedi gallu cynnig diwrnod ychwanegol o wyliau i staff ar Fawrth y 1af eleni, a bydd gwaith pellach i'w wneud dros y flwyddyn nesaf i asesu opsiynau i'w cyflwyno i'r dyfodol.</p> <p>ii) Mae'r Tîm Arweinyddiaeth hefyd wedi bod yn gyrru ymgais i'r holl staff fod yn dewis gosod Microsoft cyfrwng Cymraeg ar eu dyfeisiadau, ac rydym wedi comisiynu'r Uned TG i gyflwyno Microsoft yn y Gymraeg ar ein holl ddyfeisiadau o hyn allan.</p> <p>iii) Mae gan y Cyfarwyddwr Corfforaethol rôl arweiniol yn genedlaethol ac yn rhanbarthol am Mwy na Geiriau, sef strategaeth ar gyfer cryfhau gwasanaethau Cymraeg yn y sector gofal ac iechyd. Golyga hyn gadeirio Fforwm Mwy na Geiriau Gogledd Cymru, sydd yn Fforwm traws-sector. Mae'r Fforwm yn atebol i'r Bwrdd Partneriaeth Iechyd a Gofal Rhanbarthol ac mae'r Cyfarwyddwr, fel cadeirydd y Fforwm, yn adrodd i'r Bwrdd Partneriaeth o leiaf yn flynyddol, gan gyflwyno adroddiad blynyddol ar waith y Fforwm i aelodau'r Bwrdd.</p> <p>iv) O ran y gyfrifoldeb cenedlaethol, mae'r Cyfarwyddwr yn cynrychioli Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru gyfan ar y Bwrdd Partneriaeth Iaith Gymraeg, sy'n cael ei gadeirio gan Lywodraeth Cymru. Yn fwy diweddar mae wedi dod yn aelod o Grŵp Tasg a Gorffen Mwy na Geiriau Cenedlaethol Cymru, sydd wedi'i sefydlu gan y Gweinidog Iechyd a Gofal, Eluned Morgan, a arweinir gan Marian Wyn Jones.</p> <p>v) Ym mis Rhagfyr 2021 sefydlwyd Grŵp Mwy na Geiriau Gwynedd, dan arweiniad a chadeiryddiaeth Uwch Swyddog Gweithredol y Cyfarwyddwr, sy'n golygu bod gwaith manwl yn digwydd i edrych ar sut yr ydym ni'n gweithredu strategaeth Mwy na Geiriau yn y sir. Drwy'r grŵp, mae gwaith ar y gweill i sefydlu Rhaglen Waith a Chofnod o Arferion Da.</p> <p>vi) Mae gan Wynedd rôl arweiniol mewn sawl partneriaeth rhanbarthol. Mae'r Gwasanaethau Cyfreithiol wedi bod â rhan ganolog yn sefydlu trefniadau llywodraethu y partneriaethau yma, er enghraifft y Cydbwyllgor Corfforedig (CBC) ar gyfer rhanbarth y Gogledd. Prif Weithredwr y Cyngor sydd wedi ei benodi'n Brif Weithredwr dros dro y CBC ac mae hyn yn atgyfnerthu'n gallu i sicrhau fod y Gymraeg yn ganolog i ethos y sefydliad hwn. Yn amlwg mae sawl dynamig ar waith ynglŷn â sicrhau fod trefniadau'r cyrff yma yn gweithredu'n ddwyieithog. Ond, mae'r mewnbwn yma yn golygu fod y trefniadau, gan gynnwys y ddogfennaeth llywodraethu ac ati, yn cael ei baratoi a'i ddarparu yn y Gymraeg a'r Saesneg ar sail gyfartal. Mae gallu Gwynedd i gyflawni materion technegol ac arbenigol yn y Gymraeg a'r Saesneg yn golygu ein bod yn gallu rhoi sicrwydd a</p>
--	--

	<p>hyder wrth gyflawni'r amcanion yma. Mae hyn bellach yn egwyddor sydd wedi ei sefydlu yn eglur yn ein gwaith partneriaeth ac yn dod yn lled arferol.</p> <p>vii) Er bod cyflawni gwasanaeth Crwner yn fater sydd yn nwylo deilydd y swyddogaeth mae sawl agwedd i hyn sydd yn perthnasu ei hun i rôl y Gwasanaeth Cyfreithiol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gan mai Gwynedd sydd yn penodi y Crwner a Chrwneriaid Cynorthwyol mae gennym ddylanwad sylweddol ar y gofynion ar gyfer y swydd. Golygai hyn ein bod wedi medru sicrhau fod y sawl sydd yn cael eu penodi i'r swyddogaethau gan y Cyngor yn meddu ar y gallu i gyflawni eu dyletswyddau drwy gyfrwng y Gymraeg a'r Saesneg. Mae hyn wedi ei gydnabod gan y Weinyddiaeth Gyfiawnder a'r Prif Grwner sydd â throsolwg o'r trefniadau. • Yn dilyn ymddeoliad yr Uwch Grwner roedd rhagdybiaeth y byddai ardal Gogledd Orllewin Cymru yn cael ei huno ag ardal Canol a Dwyrain Gogledd Cymru i greu un ardal. Bellach ni fydd hyn yn digwydd sydd yn golygu fod modd sicrhau lle i'r Gymraeg yn y gyfundrefn, a hynny ar sail sefydlog tymor hir. Roedd y gallu i gynnal darpariaeth ddwyieithog oedd eisoes yn bodoli yn ystyriaeth allweddol i gadw'r ardal fel ag y mae. <p>viii) Mae'r Prif Weithredwr yn aelod o Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gwynedd a Môn ac wedi cael y cyfle i hyrwyddo a chefnogi cynllun sy'n edrych ar hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg yn "nrysau blaen" sefydliadau cyhoeddus eraill Gwynedd. Mae hwn yn un o brif brosiectau'r Bwrdd ar hyn o bryd ac mae cyfle i sicrhau fod sefydliadau eraill yn elwa o brofiad a llwyddiant Gwynedd yn y maes yma.</p> <p>ix) Mae natur swyddi'r Prif Weithredwr a'r Cyfarwyddwr Corfforaethol yn golygu eu bod yn cymryd rhan mewn cyfarfodydd aml asiantaethol, ar lefel cenedlaethol yn aml iawn. Mae'n anffodus fod rhai sefydliadau, gan gynnwys Llywodraeth Cymru, yn parhau i gynnal cyfarfodydd o'r fath drwy gyfrwng y Saesneg yn llawr rhy aml. Mae'n hanfodol bwysig felly, fel cynrychiolwyr Cyngor Gwynedd, ein bod yn mynnu'r hawl i gyfrannu drwy'r Gymraeg ar bob cyfle.</p> <p>x) Mae gan y Prif Weithredwr gyfrifoldeb am sicrhau fod ein uchelgais o ran hybu'r defnydd o'r Gymraeg yn cael ei arddel ym mhob un o Adrannau'r Cyngor. Mae'n rôl sy'n gofyn am gefnogi adrannau ar adegau a thro arall yn gofyn am herio mewn modd adeiladol.</p>

<p><u>Allanoli gwaith a gosod cytundebau trydydd parti</u></p> <p>Sut ydym ni'n sicrhau bod safon y gwasanaeth dwyieithog yn cael ei gynnal wrth allanoli a gosod cytundebau?</p>	<p>2. Os yw'r adran yn gosod gwaith yn allanol ar gytundeb, allwch chi gyfeirio at unrhyw arfer da, naill ai wrth osod amodau neu wrth fonitro i sicrhau cydymffurfiaeth efo amodau ieithyddol?</p> <ul style="list-style-type: none"> i. Pan fyddwn yn gosod gwaith yn allanol ar gytundeb, rydym yn gwneud ein gorau i gyflogi siaradwyr Cymraeg. Pan nad yw hynny'n bosib, rydym yn sicrhau bod cyfieithydd ar y pryd ar gael i unrhyw gyfarfodydd a gynhelir gyda chontractwyr allanol fel bod pawb yn cael y cyfle i siarad yr iaith o'u dewis wrth drin a thrafod y gwaith dan sylw. Bydd unrhyw waith a gyhoeddir gan gontractwyr allanol ar gael yn ddwyieithog hefyd. ii. Ar hyn o bryd, mae'r Gwasanaethau Cyfreithiol yn comisiynu defnydd o locums a chyfreithwyr allanol er cyfarch gofynion am gapasiti neu arbenigol uwch. Mae'n rhaid cydnabod ei bod yn heriol sicrhau darpariaeth o'r fath sydd ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg. Fodd bynnag ar bob achlysur lle mae hyn yn bosib byddwn yn blaenoriaethu defnyddio unigolion sy'n gallu gweithio drwy gyfrwng y Gymraeg. iii. Yr agwedd arall yw'r angen i gyflogi cyfreithwyr arbenigol lefel uchel sydd yn meddu ar y gallu i ddarparu gwasanaeth drwy gyfrwng y Gymraeg. Lle'n bosib rydym yn cyfarwyddo cyfreithwyr a bargyfreithwyr sydd yn meddu â'r sgiliau iaith. Mewn rhai achlysuron mae modd sicrhau gwasanaeth ar y lefel uchaf i roi cyngor neu farn drwy gyfrwng y Gymraeg. Fodd bynnag ar faterion sydd un ai angen tîm ehangach, arbenigedd penodol neu faint prosiect mae sicrhau'r ddarpariaeth drwy gyfrwng y Gymraeg yn llwyr yn anodd, os nad yn anymarferol. Mae'r gallu i ddarparu drwy gyfrwng y Gymraeg yn cael ei nodi ar gytundebau fframwaith cenedlaethol ond, nid yw hwn yn ddarpariaeth gyffredinol ar draws y cwmnïau. Adlewyrchir hyn yn helaeth hyd yn oed o fewn cwmnïau sydd â'u gwreiddiau yng Nghymru.
<p><u>Gweithredu'n ddwyieithog</u></p> <p>Sut ydym ni'n llwyddo wrth weithredu ar ofynion y Polisi Iaith a Safonau'r Gymraeg?</p>	<p>3. Oes yna unrhyw rwystrau i'ch gallu fel adran i gynnig gwasanaeth llawn yn y Gymraeg?</p> <ul style="list-style-type: none"> i. Mae gofyn i'r Prif Weithredwr a'r Cyfarwyddwr gydweithio'n agos gyda sefydliadau allanol. ii. Mae'r Cyfarwyddwr, er enghraifft, yn cydweithio'n agos gyda'r Bwrdd Iechyd, ac yn gwneud pob ymdrech i sicrhau bod cyfarfodydd rhwng y Cyngor a'r Bwrdd Iechyd yn cael eu cynnal yn y Gymraeg. Mae tueddiad gan y Bwrdd Iechyd i droi

	<p>i'r Saesneg os oes unrhyw un yn y cyfarfod yn methu deall Cymraeg, yn hytrach na sicrhau cyfieithydd ar y pryd ymlaen llaw. Mae'r Cyfarwyddwr, drwy gydweithio gyda Chyfarwyddwr Ardal y Bwrdd Iechyd wedi gallu sicrhau bod mwyafrif helaeth o gyfarfodydd yn cael eu cynnal yn y Gymraeg.</p> <p>iii. Mae'r Cyfarwyddwr hefyd yn Aelod Cyswllt o Fwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr - rôl sydd yn golygu bod y Cyfarwyddwr yn rhan o drefniadau ffurfiol y Bwrdd. Er bod y Bwrdd Iechyd ar y blaen gyda materion ieithyddol o'i gymharu â Byrddau Iechyd eraill yng Nghymru, mae'r Bwrdd Iechyd yn sefydliad eithaf Seisnigaidd ei natur mewn cymhariaeth â'r Cyngor. Mae'r Cyfarwyddwr yn cymryd mantais o'i dylanwad fel siaradwr Cymraeg i annog defnydd o'r Gymraeg mewn cyfarfodydd a gweithdai, gan gyfrannu'n Gymraeg ar bob achlysur a sicrhau bod darpariaeth Gymraeg ar gael bob amser. Yn ddiweddar mae'r Bwrdd Iechyd wedi penderfynu sicrhau bod adroddiadau sydd yn cael eu cyflwyno i gyfarfod ffurfiol y Bwrdd ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg, ac mae hyn yn gam mawr ymlaen i sicrhau trefniadau dwyieithog.</p> <p>iv. Mae ADSS Cymru, sef corff proffesiynol sydd yn cynrychioli Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol drwy Gymru, wrthi'n dylunio Cynllun Gwaith ar yr Iaith Gymraeg o fewn y sefydliad er mwyn gweithredu'n genedlaethol, a hynny o ganlyniad i ddylanwad Morwena Edwards a Chyfarwyddwr Ynys Môn. Bydd hwn yn gam cadarnhaol ymlaen i weithredu strategaeth Mwy na Geiriau yn ogystal â sicrhau bod yr iaith Gymraeg yn cymryd lle naturiol yng ngwaith bob dydd y sefydliad a thu hwnt. Fel rhan o'r rôl arweiniol gyda'r Iaith Gymraeg, bu i Morwena, ar y cyd gyda Marian Parry Hughes, ddylanwadu ar frandio Maethu Cymru, er mwyn sicrhau bod y dylunio a chynnwys y gwaith marchnata yn cwrdd â'r gofynion ieithyddol yn llawn.</p> <p>v. Fel Gwasanaeth Cyfreithiol rydym wedi gweithio i leihau allanoli y gwaith. Yn gyffredinol rydym wedi bod yn dra llwyddiannus yn gwneud hyn. Fodd bynnag mae problemau recriwtio dros y 12 mis diwethaf yn golygu ein bod wedi dibynnu ar gyflogi mwy o gyfreithwyr locums na fyddai wedi bod mewn sefyllfa arferol. Rhaid cydnabod er yn ceisio darganfod darpariaeth Gymraeg bob tro, eithriad yw llwyddo i wneud hyn. Rydym yn cymryd camau sylweddol i geisio recriwtio staff sydd â'r sgiliau ieithyddol angenrheidiol a dyma fydd y cyfrwng i gyfarch y sefyllfa yma.</p> <p>vi. Fodd bynnag mae'n bwysig cydnabod fod Gwasanaeth Cyfreithiol Gwynedd yn unigryw bron ymhlith y 22 Awdurdod,</p>
--	---

	<p>gan feddu ar dîm lle gallai'r holl staff ddarparu gwasanaeth cyflawn drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae hyn yn parhau ac nid yw'r materion a nodir wedi newid diwylliant na natur y Gwasanaeth.</p>
<p><u>Datblygu cyfleoedd newydd</u></p>	<p><i>4.Oes gennych chi syniadau am ffyrdd newydd y gallem ni fod yn hybu'r Gymraeg o fewn cymunedau'r sir – naill ai yn eich gwasanaethau eich hun neu drwy gydweithio gydag eraill?</i></p> <p>Mae lle i adlewyrchu ar y gwasanaeth a'r adnoddau ieithyddol sydd o fewn y Gwasanaeth Cyfreithiol megis dogfennau technegol sydd wedi eu creu gennym. Gall hwn fod yn adnodd i'w rannu yn allanol dan amodau priodol petai adnoddau yn caniatáu.</p> <p>Yn ddiweddar, mae'r Prif Weithredwr wedi cychwyn darn o waith i asesu os oes modd defnyddio 'Cyngor Gwynedd' fel enw swyddogol y Cyngor drwy hepgor defnydd y fersiwn Saesneg statudol ('Cyngor Gwynedd Council'). Bydd manylion pellach yn cael eu rhannu wrth i'r gwaith fynd yn ei flaen.</p> <p>Mae'r gwaith sydd ar y gweill i newid enw'r Cyngor yn gyfle i ni atgoffa sefydliadau eraill lleol fod Cyngor Gwynedd yn cymryd ei gyfrifoldeb ieithyddol o ddifrif a'n bod yn cofleidio pob cam bychan i hybu statws a defnydd y Gymraeg yn ein sir. Bydd cynllun Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gwynedd a Môn yn gyfle arall i ni ddylanwadu ar eraill er mwyn cyfrannu ymhellach tuag at ddefnydd dyddiol y Gymraeg yn y sector gyhoeddus yng Ngwynedd.</p>